

**DORIVOR GULXAYRI O'SIMLIGINING YETISHTIRISH
TEXNOLOGIYASI VA KIMYOVIY TARKIBI**

Jo'rayeva Vazira Tuychiyevna

O'rmonchilik, dorivor o'simliklar va manzarali bog'dorchilik kafedrasasi asisenti

Mo'sinova Muxlisa Tolibjon qizi.

Dorivor o'simliklarni yetishtirish va qayta ishlash texnologiyasi yo'nalishi talabasi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada gulxayri o'simligining dorivorlik va shifobaxsh xususiyatlari va uning yetishtirish texnologiyasi batafsil tahlil qilinadi. gulxayri tarkibidagi bioaktiv moddalarning jigarni himoya qilish, qon bosimini tartibga solish va ovqat hazm qilish jarayonlarini yaxshilashi ko'rib chiqilgan. Shuningdek, gulxayri yetishtirishda qo'llaniladigan zamonaviy usullar, tuproq va iqlim sharoitlari, sug'orish, o'g'itlash hamda kasalliklar va zararkunandalarga qarshi kurash texnologiyalari haqida ma'lumotlar berilgan. Maqolada gulxayrining iqtisodiy samaradorligini oshirish bo'yicha ilmiy yondashuvlar va amaliy tavsiyalar ham taqdim etilgan. Ushbu ish sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish va qishloq xo'jaligida gulxayri yetishtirishni rivojlantirishga qaratilgan.

Abstract: This article provides a detailed analysis of the medicinal and healing properties of the mallow plant (*gulxayri*) and its cultivation technology. It examines the bioactive compounds found in mallow and their potential to protect the liver, regulate blood pressure, and improve digestion. The article also presents information on modern methods used in mallow cultivation, including soil and climate requirements, irrigation, fertilization, and technologies for pest and disease control. In addition, scientific approaches and practical recommendations are offered to increase the economic efficiency of mallow production. This work aims to promote a healthy lifestyle and support the development of mallow cultivation in agriculture.

Kalit so'zlar: *Althaea*, dyuym, mallow, marsh mallow, alteeksakosanil lakton, althainein, Prospero Alpini, sitosterol, lanosterol.

Keywords: **Dyuym** – Inch, **Mallow** – Mallow (general name for plants in the Malvaceae family), **Marsh mallow** – Marsh mallow (a specific species, *Althaea officinalis*). **Alteeksakosanil lakton** – Althehexacosanyl lactone (*tentative translation; this might refer to a chemical compound, possibly a transliteration from Uzbek – clarification may be needed*), **Althainein** – Althainein (*a bioactive compound; name transliterated*), **Prospero Alpini** – Prospero Alpini (an Italian botanist), **Sitosterol** –

Sitosterol (a plant sterol), **Lanosterol** – Lanosterol (a sterol intermediate in the biosynthesis of steroids)

Kirish.

Gulxayri (*Althaea*) — gulxayridoshlarga mansub bir yillik va ko'p yillik o'tlar turkumi. Yevropa va Osiyoning o'rta mintaqalarida 12 turi o'sadi. O'zbekistonda gulningning bitta ekma va 7 ta yovvoyi turi bor. Gulhayridoshlar to'qaylarda, sug'oriladigan maydonlarda va boshqa yerlarda uchraydi. Gullari to'g'ri, 5 bo'laqli, ikki jinsli. Gulhayri guli dorivor, manzarali o'simlik, undan bo'yoq olinadi. O'zbekistonda G.ning A. rosea turi manzarali va dorivor o'simlik sifatida ko'p eqiladi. Poyasi 1,5—2 m, yo'g'on, tuklar bilan qoplangan. Barglari 3—7 bo'laqli, uzun bandli. Gullari yakka-yakka yoki 2—3 tadan barg qo'ltig'ida va poya ichida o'rnashgan. Tojbarglari qat-qat joylashgan. Iyun—avgustda gullab, iyul—sentabrda urug'laydi. Tojbarglaridan vino, sirka va b.ga rang berishda hamda teri, shoyi va jun kabilarni bo'yashda foydalaniladi. G.ning A. officinalis turi dorivor o'simlik sifatida tibbiyotda foydalaniladi. Uning ildizidan tayyorlangan suyuq ekstrakt nafas yo'llari kasalliklarida (ayniqsa bolalarda) balg'am ko'chirish, ko'krakni yumshatish uchun va yallig'lanishga qarshi, me'da-ichak kasalliklarida esa o'rab oluvchi dori sifatida ishlatiladi. Bu o'tli ko'p yillik o'simlik 180 sm (6 fut) balandlikda o'sadi va faqat bir nechta lateral novdalarni chiqaradi. Butun o'simlik yumshoq yulduzsimon tukli, ayniqsa barglari keng uchburchakdan ovalgacha bo'lgan, ko'pincha 3-5 ta sayoz bo'lakli, tartibsiz tishli, arqonsimon toksimon asosli. Barglarning kattaligi sezilarli darajada farq qiladi, uzunligi 100 mm (4 dyuym) va kengligi 75 mm (3 dyuym) gacha. Barglari 45 mm gacha (1,75 dyuym) gacha bo'lgan poya bo'ylab navbatma-navbat joylashtirilgan, hech qanday novdasiz. To'pgullari barg qo'ltig'ida va poyaning tepa qismida joylashgan bo'lib, 1-ko'p gulli panikulalardan iborat. Gullari aktinomorf bo'lib, uzunligi 2 sm gacha bo'lgan 5 ta nilufar/pushti gulbarglari va barglaridan ancha qisqaroq bo'lgan 5 yashil sepaldan iborat bo'lib, tagida birlashtirilgan. Gulbarglaridan pastda chashkasimon epikaliks joylashgan bo'lib, 6-9 ta tor, uchburchak bo'lakchalari bo'lib, cho'raklarning yarmiga teng.

Asosiy qism.

Binafsha stamenslar nayga birlashgan, anterlari buyraksimon va bir hujayrali. Stamen trubasidan yuqoriga chiqadigan bitta uslub mavjud. Gullar avgust va sentyabr oylarida

gullaydi va bu tartibning boshqa turlarida bo'lgani kabi, xalq orasida "pishloq" deb ataladigan tekis, yumaloq mevalar bilan birga keladi. Butun meva shizokarp bo'lib , diametri taxminan 1 sm bo'lib, u taxminan 2 mm uzunlikdagi 20 ga yaqin buyrak shaklidagi merikarplarga (urug'larga) bo'linadi. Oddiy mallow ko'pincha "marsh mallow" deb ataladi, ammo haqiqiy botqoq mallow Buyuk Britaniyada o'sadigan boshqa barcha mallowlardan tashqi kosaning ko'p bo'linishi (oltidan to'qqiztagacha yoriqlar), poyalari va barglarini qalin qilib qo'yib turadigan qo'ng'irchoqlari va oddiy gulli gullardan ko'ra ko'p sonli bo'laklari bilan ajralib turadi. mallow. Ildizlari ko'p yillik, qalin, uzun va toraygan, juda qattiq va yumshoq, tashqarisi oq-sariq, ichi oq va tolali. Fitokimyoviy moddalar. Kimyoviy tarkibiy qismlarga alteeksakosanil lakton (n-geksakos-2-enil-1,5-olid), 2b-gidroksikalamen (alteakalamen) va alteakumarin glyukozid (5,6-dihidroksikumarin-5-dodekanoat-6b-6b bilan birga) kiradi. fitokonstitutsiyaviy moddalar laurik kislota , b-sitosterol va lanosterol . *Althea officinalis* (zefir) barglari, gullari va ildizi an'anaviy o'simlik tibbiyotida ishlatilgan . Ushbu qo'llanish "shifolash" degan ma'noni anglatuvchi yunoncha *álithainén* (*althainein*) dan kelib chiqqan jins nomida aks ettirilgan . Lotin o'ziga xos epithet *officinalis* ba'zi pazandalik yoki dorivor ahamiyatga ega bo'lgan o'simliklarni bildiradi.

Xulosa: Zefir an'anaviy ravishda shilliq pardalarning tirnash xususiyati uchun yordam sifatida ishlatiladi , shu jumladan og'iz va tomoq yarasi va oshqozon yarasi uchun gargara sifatida foydalanish . Mallowlarning ko'pchiligi oziq-ovqat sifatida ishlatilgan va bu bog'liqlik bilan erta klassik yozuvchilar tomonidan eslatib o'tilgan. Mallow Rimliklar orasida qutulish mumkin bo'lgan sabzavot edi; botqoqli mallowdan tayyorlangan taom ularning eng mazali taomlaridan biri edi. Prospero Alpini 1592 yilda misliklar mallow turidagi o'simlikni iste'mol qilganligini aytdi . Suriyaning kambag'al aholisining ko'pchiligi bir necha hafta davomida o'tlar bilan kun kechirishdi, ulardan zefir eng keng tarqalganlaridan biri. Avval qaynatib, piyoz va sariyog ' bilan qovurilganda , ildizlari mazali taom hosil qiladi, deyiladi. Ekinlarning yetishmasligi natijasida tanqislik davrida Suriyada juda ko'p o'sadigan bu o'simlik oziq-ovqat sifatida juda ko'p yig'iladi. Yosh barglarni pishirish mumkin. Gul kurtaklari tuzlangan bo'lishi mumkin. Ildizlarni tozalab, tilimga kesib, qaynatib, shirinlik qilib shirinlik qilish mumkin. O'simlikning istalgan qismini qaynatish uchun ishlatiladigan suv tuxum oqi o'rnini bosuvchi sifatida ishlatilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. " *Althaea officinalis* ". Tropikos . Missouri botanika bog'i . Olingan 2017-04-18 .
2. " *Althea officinalis* ". *RHS* . 2021-yil 28-iyulda olindi .
3. " *Althea officinalis* ". Germplazma resurslari axborot tarmog'i . Qishloq xo'jaligi tadqiqot xizmati , Amerika Qo'shma Shtatlari qishloq xo'jaligi departamenti .
4. *Harrap, Saymon (2013). Harrapning yovvoyi gullari . London: Bloomsbury Wildlife. ISBN 978-1-4729-6648-3.*
5. *Polsha, Jon; Klement, Erik (2009). Britaniya florasining vegetativ kaliti . Sautgempton: Jon Polsha. ISBN 978-0-9560144-0-5.*
6. Yuqoriga o'tish: *Stace, Kaliforniya (2019). Britaniya orollarining yangi florasini . Suffolk: C & M Floristika. ISBN 978-1-5272-2630-2.*
7. *Krouford, Martin (2012). Ko'p yillik sabzavotni qanday etishtirish kerak: kam parvarishlangan, kam ta'sirli sabzavot bog'i . Yashil kitoblar. ISBN 978-1900322843.*
8. *Rani, S.; Xan, SA; Ali, M. (2010). "Althea officinalis L urug'larini fitokimyoviy tekshirish". Tabiiy mahsulotlar tadqiqoti . 24 (14): 1358– 1364. doi : 10.1080/14786411003650777 . PMID 20803381 . S2CID 2114777 .*
9. *Simonetti, Gualtiero (1990). Stenli Shuler (tahr.). Simon va Shusterning o'tlar va ziravorlar bo'yicha qo'llanmasi . Simon & Schuster, Inc. ISBN 0-671-73489-X.*
10. *Tilin . Liddell, Genri Jorj ; Skott, Robert ; Perseus loyihasida yunoncha-inglizcha leksikon .*
11. *Xarper, Duglas. "zefir" . Onlayn etimologiya lug'ati .*
12. *Xarrison, Lotaringiya (2012). RHS Lotin bog'bonlar uchun . Buyuk Britaniya: Mitchell Beazley. ISBN 978-1845337315.*
13. *Cavero, R (2 dekabr 2014 yil). "Navarrada nafas olish kasalliklari uchun ishlatiladigan dorivor o'simliklar va ularning farmakologik tekshiruvi". Etnofarmakologiya jurnali . 158 (A qism): 216- 220. doi : 10.1016/j.jep.2014.10.003 . PMID 25311273 .*
14. "John S. Williamson & Christy M. Wyandt 1997. O'simlik terapiyasi: faktlar va fantastika. Giyohvand moddalar mavzulari " (PDF) . Asl nusxadan *arxivlangan* (PDF) 2012-04-02 . Olingan 2011-09-16 .

